

ОСНОВНІ СЛОВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В КАНАДСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена виявленню тенденцій розвитку лексико-семантичної системи англійської мови Канади в останні десятиліття, змін у шляхах та способах збагачення словникового складу на базі аналізу словотворчих процесів. Аналізуються та описуються найбільш продуктивні способи словотвору канадського варіанту англійської мови.

Ключові слова: лексика, словотвір, деривація, спосіб словотворення.

Статья посвящена выявлению тенденций развития лексико-семантической системы английского языка Канады за последние десятилетия, изменений в способах обогащения словарного запаса на базе анализа словообразовательных процессов. Анализируются и описываются наиболее продуктивные способы словообразования канадского варианта английского языка.

Ключевые слова: лексика, словообразование, деривация, способ словообразования.

The article deals with the tendencies of development of lexico-semantic system of Canadian English of the last decades, changes in the ways of enlarging its vocabulary while analyzing its word-formative processes. The author analyzes and describes the most productive ways of word-formation in Canadian English.

Keywords: vocabulary, word-formation, derivation, ways of word-formation.

Абсолютний прогрес мови, зазначають науковці, виявляється, насамперед, у розвитку словникового складу. Постійний розвиток словникового складу, наголошував Ю.О. Жлуктенко, зумовлюється тим, що він у своєму існуючому стані ніколи не може відбити всю безмежність людського досвіду, безмежність навколишнього світу [3, с. 126].

Динамічний підхід до дослідження словникового складу на певному його зрізі означає, насамперед, необхідність аналізу процедури та правил формування мовних одиниць. Динаміка мови співвідноситься із принципом похідності мовних одиниць, з трансформаціями, модифікаціями мовного знака [11, с. 18], тобто динаміка словникового складу – це, насамперед, динаміка розвитку словотвору.

Під словотвором розуміють правила творення мовних одиниць за певними моделями та схемами, систему способів та засобів творення нових слів [1, с. 6; 8, с. 167]. «Слово твориться певною сукупністю стосунків його компонентів (кореня, афіксів) і відношенням одного слова – члена словотворчої системи – до іншого слова тієї самої системи» [7, с. 6]. Основна лексична функція словотвору, підкреслюють мовознавці, принципово еволюційна, вона спрямована на зміну мови [16, с. 133].

Словотвір виконує важливу роль з точки зору когнітивної лінгвістики, оскільки це процес, цілком орієнтований на комунікацію, на передачу знань про світ, на структурування тих елементів навколишнього світу, які в процесі діяльності суб'єкт виділив і якими опанував. Більшість неологізмів, як відомо, це похідні слова, деривати. Як пише О.С. Кубрякова, похідні слова, на відміну від простих, не тільки іменують окрему дію, предмет, але й вказують на зв'язок, на їх відношення до інших дій, предметів. Тим самим виникає можливість з'єднати новий досвід зі старим, пізнати невідоме через відоме [9, с. 48-49].

Актуальність вибору проблеми визначається необхідністю і в той же час відсутністю комплексного аналізу процесів та явищ, які відбуваються у словниковому складі канадського варіанта англійської мови наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Поза увагою вчених здебільш залишаються питання, які пов'язані з внутрішньомовною мобільністю та міграцією лексики, які є, на нашу думку, важливим, навіть вирішальним фактором розвитку словникового складу сучасної англійської мови.

Метою роботи є виявлення тенденцій розвитку лексико-семантичної системи англійської мови Канади в останні десятиліття, змін у шляхах та способах збагачення словникового

складу на базі аналізу словотворчих, семантичних та фразотворчих процесів.

Дослідники національних варіантів порізного визначали статус канадського варіанту англійської мови (Д. Брозович, О.Д. Швейцер, Л.Г. Попова, Н.М. Биховець, Р.Я. Кризберг). Певний час канадська англійська не сприймалася як мова окремої нації, що виконує всі функції, притаманні національній мові. На нашу думку, доцільним є визначення канадського варіанту англійської мови, як окремого національного варіанту англійської мови, якому притаманна власна структура, до якої входять літературний варіант та повсякденна розмовна мова, яка представлена різноманітними регістрами – від просторіччя, соціальних діалектів і професійних підмов, сленгу до літературно-розмовного мовлення, де міститься багато специфічних канадських явищ, що поступово проникають до літературної мови Канади, і який виконує всі функції, притаманні будь-якій національній мові, «в тому числі престижну та еталонну, на всій території Канади» [17, с. 28]. Неможливо також не зазначити вплив американської англійської на канадський варіант, що можна пояснити, перш за все, географічним положенням цих країн, наявністю тісних та багатосторонніх зв'язків між Канадою та США. Взагалі джерела формування стандартного вокабуляру у США та Канаді в цілому є спільними, і тенденція до їхнього зближення не слабкішає, а, навпаки, зміцнюється по мірі того, як міцніють і розвиваються два національні стандарти англійської мови в Північній Америці.

Значну кількість одиниць словникового складу канадського варіанту англійської мови складають складні слова, особливо сполучення іменників (модель N+N). Наприклад, *long-linerman* «рибалка», *snowbird* «люди, які взимку їдуть на південь», *douthead* «дурак», *cabbagetown* «трусоби», *viewshaft* «вид між двома об'єктами», *fireline* «край лісу, що горить», *stubblejumper* «фермер»:

I want to preserve viewshafts of the harbour, minimise the loss of public space to private ventures...

(The Dominion Post, July 26, 2003)

Деякі лінгвісти вважають, що кожне сполучення N + N повинно трактуватися як складне слово, оскільки «будь-яка послідовність двох іменників у загальному відмінку не може являти собою синтаксичної послідовності, тобто сполучення повинні розглядатися як складне слово» [12, с. 71]. Слід визнати, що ця думка є досить логічною.

Аналітизм англійської мови, слушно зауважує Ю.О. Жлуктенко, створює необхідні умови для стягнення лексем в єдині складні, але цільні номінеми [5, с. 93], можливості для утворення складних слів від словосполучень (інтеграція словосполучень), особливо за схемою N + N без будь-яких морфологічних змін шляхом «мета-

морфізму» [6, с. 3]. Складні слова цього типу в певній мірі відбивають і тенденцію сучасної англійської мови до номіналізації, про яку пише, наприклад, О.М. Старикова [15, с. 245].

Перетворення словоскладання на головний спосіб словотвору можна пов'язувати з аналітизмом англійської мови, але ще в більшій мірі – з прагненням до мовної економії, з семантичною ємкістю композитів. Невипадково, що цей спосіб починає посідати головне місце в багатьох мовах [14, с. 45].

Матеріали словників нової лексики, періодичної преси підтверджують висновок вчених про активізацію телескопійного словотворення [4, с. 102]. Телескопійний спосіб – досить молодий спосіб словотворення в англійській мові, фактично він почав активно діяти лише у ХХ столітті [18, с. 146]. Найбільш продуктивними моделями телескопії в канадському варіанті англійської мови були моделі:

– ab + cd > ab/cd (накладання кінця першого слова на початок другого слова):

Stalk+documentary > stalkumentary, data + surveillance > dataveillance, search+hijack > searchjack, tofu + turkey > tofurkey, nicotine + martini > nicotini.

The nicotini was spawned at restaurants in Fort Lauderdale after ca smoking ban went into effect July 1.

(Winnipeg Sun, August 5, 2003)

Vegetarians in Montreal can go to l'Herberie, a vegetarian restaurant serving tofurkey, made from tofu.

(The Toronto Star, December 4, 1994)

In this jockeying for posititon, some sites resort to serchjacking.

(The Globe and Mail, July 5, 1999)

– ab + cd > ab\cd (накладання початку другого слова на кінець першого):

fiscal + calamity > fiscalamity, bungalo + loft > bungaloft, thumb + board > thumbboard

These bungalofts as they are called, are as charming as any you will find in southern Ontario, and perhaps across the continent.

(The Hamilton Spectator, January 27, 2001)

As a result, thumbboards – miniature keyboards that are designed for thumb-directed text entry – are becoming more popular.

(Canadian Medical Association Journal, October 1, 2002)

– ab + cd > a/cd (додавання початку першого слова до другого слова):

environment + pig > enviropig

The enviropig produce manure that has much less phosphorus and is less damaging to the environment.

(Silicon Valley North, June 23, 2000)

– $ab + cd > ab/d$ (додавання кінця другого слова до першого):

Diana + memorabilia > Dianabilia, adult + pesticide > adulticide

Dianabilia has dominated sales here as has no other artefact since another British import, *The Beatles*.

(The Globe and Mail, October 25, 1997)

Adulticiding, which is the spraying or fogging of insecticide against flying adult mosquitoes, will only be used as a last resort.

(Canada News Wire, June 8, 2003)

Слід зазначити, що найбільш продуктивними моделями є дві перші.

Ще одну групу складають багатоконпонентні лексичні одиниці, «складні слова синтаксичного типу» [2, с. 65]. Це підтверджує думку вчених про посилення тенденцій до багатоконпонентних комбінацій. У канадському варіанті англійської мови значна частина таких одиниць виникає на базі фразових означень, і вони узуалізуються як прикметники (*just-in-time, single-brand, trickle-up, farm-to-fork, electric-can-opener, burn-and-return*):

Everyone in the farm-to-fork food safety system has a responsibility to reduce risk.

(The Record (Kitchener-Waterloo, Ontario), July 16, 2003)

He's a burn-and-return artist, which means that he goes every once in a while to his local HMV shop in Toronto to buy 10 or 15 CDs.

(The Globe and Mail, June 2, 2001)

The question for potential iridium Buyers was what has sometimes been called the electric-can-opener question.

(The Globe and Mail, August 23, 1999)

Значну роль у створенні нових лексичних одиниць відіграє аналогія, тобто нова одиниця створюється не стільки за певною моделлю, скільки за зразком певного слова (слів). У процесі аналогічного словотворення має місце своєрідне моделювання, відбиття моделі зразка, його морфологічної структури. Модель слова-зразка лише заповнюється новим лексичним матеріалом шляхом заміни одного з компонентів: *aftermath – beforemath* (події та ситуації, які ведуть до якогось конкретного результату), *brain drain – brain gain* (надмірна кількість висококваліфікованих робітників по причині «втечі мозку»); *maternity leave – eternity leave* (оплачувана відпустка по догляду за смертельно хворою людиною), *haute couture – covert couture* (одяг високої якості):

Mr. Caplan is an American who came the other way – part of this country's often overlooked «brain gain».

(The Globe and Mail, January 6, 1999)

This is where Gardharm's suggestion for an eternity leave – much like a maternity leave – comes in.

(Canadian Press Newswire, March 9, 1999)

So the obsessive luxe-seekers are drawn to the covert couture of a gentlemanly tailored suit.

(The Globe and Mail, February 1, 2003)

Значення аналогії в процесі словотвору слід, на нашу думку, розглядати в більш широкому контексті, з урахуванням зауваження про те, що роль словотвору полягає не стільки в створенні нових слів, скільки в породженні в мовленні одиниць, які вже існують у мові [13, с. 8]. У процесі такого породження мовець спирається саме на аналогію. Дослідження аналогії як механізму створення інновацій та репродукування мовних одиниць має особливе значення для вчених у галузі когнітивної лінгвістики, оскільки вона являє собою «перенос знання про структуру, членування, значення та про інші властивості зазначеного об'єкту на процес конструювання схожого з ним об'єкту» [10, с. 45].

Словотвір виконував провідну роль у збагаченні словникового складу англійської мови взагалі і канадського варіанту зокрема в останні десятиліття, як і в попередні періоди. Простежується тенденція подальшого зростання питомої ваги композитів, які складають найбільшу групу інновацій останніх десятиліть. Таке зростання в значній мірі пов'язано зі значним збільшенням кількості композитів, утворених шляхом інтеграції словосполучень, що свідчить про подальше посилення дії аналітизму в англійській мові. Роль телескопії не обмежується поповненням словникового складу новими одиницями. Телескопійні слова нерідко стають базою для подальшого словотворення, основами формування нових словотворчих елементів. Важливу роль відіграють словотворчі моделі. Роль аналогії полягає не тільки в поповненні словникового складу новими одиницями, але й у виникненні та формуванні нових словотворчих елементів та моделей. Загальна тенденція розвитку словотворення простежується в напрямі більшої свободи при створенні інновацій, у розширенні поняття нормативності в умовах інтенсивної взаємодії національних варіантів англійської мови (міжваріантна міграція лексичного та словотворчого матеріалу) та взаємодії соціальних, функціонально-стилістичних підсистем в межах окремого національного варіанта (внутриваріантна міграція).

Наведений матеріал свідчить, що загальна тенденція розвитку словотвору простежується в напрямі розширення діапазону реалізації його можливостей за рахунок більшої свободи, розширення рамок нормативності, поєднання кількох механізмів лексичної деривації, тобто застосування комплексних способів словотвору, більшого використання можливостей, закладених в аналітизмі англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бортничук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П. Словообразование в современном английском языке / Е.Н. Бортничук, И.В. Василенко, Л.П. Пастушенко – К.: Вища школа, 1988. – 261 с.
2. Бортничук Е.Н., Верба Л.Г. Сложное слово синтаксического типа и межуровневое варьирование / Е.Н. Бортничук, Л.Г. Верба // Проблемы варьирования языковых единиц. – К.: УМК ВО, 1990. – С. 65-83.
3. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К.: Изд-во при КГУ, 1974. – 176 с.
4. Жлуктенко Ю.А. Неологизмы-телескопные слова / Ю.А. Жлуктенко // Английские неологизмы. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 101-113.
5. Жлуктенко Ю.А. Номинативные аспекты словосочетания / Ю.А. Жлуктенко // Проблемы варьирования языковых единиц. – К.: УМК ВО, 1990. – С. 84-93.
6. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д.И. Квеселевич. – К.: Вища школа, 1983. – 84 с.
7. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови / Н.Ф. Клименко. – К.: Наукова думка, 1973. – 186 с.
8. Кубрякова Е.С. Словообразование // Лингвистический энциклопедический словарь / Е.С. Кубрякова. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 331.
9. Кубрякова Е.С. Когнитивные аспекты в исследовании семантики слова / Е.С. Кубрякова // Семантика языковых единиц. Доклады VI международной конференции. Том 1. – М.: СпортАкадемПресс, 1998. – С. 47-50.
10. Кубрякова Е.С. Размышления об аналогии / Е.С. Кубрякова // Сущность, развитие и функции языка. – М.: Наука, 1987. – С. 43-51.
11. Кудрявцева Л.А. Моделирование динамики словарного состава (на материале лексических новаций русского языка) / Л.А. Кудрявцева : Дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.19., 10.02.01 / Московский гос. пед. университет им. В.И. Ленина. – М., 1992. – 438 с.
12. Мешков О.Д. Словосложение в современном английском языке / О.Д. Мешков. – М.: Высшая школа, 1985. – 186 с.
13. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка / О.Д. Мешков. – М.: Наука, 1976. – 245 с.
14. Нестерецкая Л.А. О некоторых новых тенденциях в развитии словарного состава современного русского языка (социокультурный и лингвистический аспекты) / Л.А. Нестерецкая // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 1997. – № 4. – С. 40-48.
15. Старикова О.М. Про міжмовну кореляцію англійських номінативних речень / О.М. Старикова // Мови європейського культурного ареалу: розвиток і взаємодія. – К.: Довіра, 1995. – С. 245-255.
16. Супрун А.Е. О роли противоречий в развитии языка / А.Е. Супрун // Методологические проблемы языкознания. – К.: Наукова Думка, 1988. – С. 128-139.
17. Швейцер А.Д. К вопросу о типологии национальных вариантов языка / А.Д. Швейцер // Типология сходств и различий близкородственных языков. – Кишинев, 1976. – С. 21-31.
18. Adams V. An Introduction to Modern English Word-formation / Adams V / – London: Longman, 1973. – 370 p.

Рецензенти: д.філол.н., професор О.А. Дубова,
д.філол.н., професор Н.П. Тропіна